

Tục thờ nữ tướng Lê Chân của cư dân thành phố Hải Phòng¹

Bùi Đức Mậu^(*)

Lại Thị Thanh Bình^(**)

Tóm tắt: Văn hóa Hải Phòng là một hợp phần của văn hóa tiểu vùng duyên hải Đông Bắc và được biểu hiện ở nhiều khía cạnh khác nhau, trong đó có tín ngưỡng thờ Mẫu hay hiểu rộng hơn là tín ngưỡng thờ nữ thần. Tiêu biểu trong tín ngưỡng thờ nữ thần phải kể đến tục thờ nữ tướng Lê Chân - một trong những nét đẹp tâm linh của cư dân thành phố Hải Phòng. Bài viết đề cập đến nguồn gốc tục thờ, nơi thờ cúng, nghi lễ và giá trị của tục thờ nữ tướng Lê Chân trong đời sống của cư dân nơi đây. Trên cơ sở đó, bài viết đề xuất một số giải pháp nhằm bảo tồn và phát huy giá trị của tín ngưỡng này trong bối cảnh hiện nay.

Từ khóa: Văn hóa biển, Tín ngưỡng, Tục thờ nữ tướng Lê Chân, Thành phố Hải Phòng

Abstract: Hai Phong culture is an integral part of the Northeastern coastal sub-region culture and is reflected in many different facets, including Mother Goddess worship or, more broadly, the Goddess worship. Typically in the Goddess worship, the custom of worshipping female General Le Chan is one of Hai Phong residents' spiritual features. The article presents the origin of the worship custom, the location of worship, its rituals and values in the life of the local residents. On that basis, it proposes some solutions to preserve and promote the value of this belief in the current context.

Keywords: Maritime Culture, Belief, Custom of Worshipping Female General Le Chan, Hai Phong City

Ngày nhận bài: 20/12/2024; Ngày duyệt đăng: 10/01/2025

1. Mở đầu

Tục thờ nữ tướng Lê Chân là một trong những tín ngưỡng phổ biến trong đời sống tâm linh của cư dân thành phố Hải Phòng. Nữ tướng Lê Chân được thờ phụng chủ yếu

ở quận Lê Chân tại đền Nghè (An Biên cổ miếu), đình An Biên (phường An Biên), đình Vèn ngoài (phường Trại Cau); ngoài ra, còn có đền thờ nữ tướng Lê Chân tại chân dãy núi Voi, huyện An Lão. Trong phạm vi bài viết này, chúng tôi chỉ tập trung đề cập đến tục thờ nữ tướng Lê Chân ở quận Lê Chân, thành phố Hải Phòng, chủ yếu tại di tích đền Nghè - nơi gắn liền với nguồn gốc tục thờ, các hoạt động tín ngưỡng và lễ hội liên quan đến nữ tướng Lê Chân.

¹ Bài viết là sản phẩm của Đề tài cấp cơ sở "Tổng quan nghiên cứu về văn hóa biển đảo Đông Bắc Bộ giai đoạn hiện nay" do ThS. Bùi Đức Mậu chủ nhiệm, Viện Thông tin Khoa học xã hội chủ trì, thực hiện năm 2025.

(*), (**) ThS., Viện Thông tin Khoa học xã hội, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam;
Email: ducmau.ht@gmail.com

2. Tục thờ nữ tướng Lê Chân

2.1. Nguồn gốc

Theo các tài liệu nghiên cứu, nữ tướng Lê Chân là người gốc ở làng Vền, trang An Biên, phủ Kinh Môn, trấn Hải Dương xưa (nay thuộc xã Thủy An, thị xã Đông Triều, tỉnh Quảng Ninh). Bà sinh vào khoảng năm 20 và lớn lên trong cảnh nước mất làm than dưới sự đô hộ của nhà Hán. Năm 20 tuổi, bà đã nổi tiếng là một cô gái xinh đẹp, có tài mưu lược. Thái thú Giao Chỉ là Tô Định ép buộc bà làm tỳ thiếp nhưng không được, hấn tức giận sai người khép tội, giết hại cha bà và tìm bắt bà. Nợ nước thù nhà, bà đã từ biệt quê hương, xuôi thuyền ra biển. Khi đến vùng An Dương cửa sông Cấm, thấy nơi đây thuận lợi phát triển kinh tế và phù hợp phòng thủ chống giặc, bà đã chiêu mộ binh sĩ, cùng nhân dân khai hoang lập ấp và đặt tên nơi này là làng Vền, sau đổi thành trang An Biên, trùng với tên trang An Biên (trấn Hải Dương) quê hương của bà, như một cách để luôn nhớ về nơi chôn rau, cắt rốn (Lê Hồng Lý, 1978: 60).

Mùa xuân năm 40, Lê Chân nhận được tin Hai Bà Trưng khởi nghĩa ở Mê Linh; bà chỉ huy toàn bộ lực lượng quân sự đánh vào các trại giặc, giải phóng vùng ven biển rộng lớn, rồi về hội quân với Hai Bà Trưng hạ thành Luy Lâu, đầu não của Thái thú Tô Định. Sau khi đánh đuổi quân giặc, đất nước được giải phóng, bà Trưng Trắc được tướng sĩ và nhân dân suy tôn lên ngôi vua, lấy hiệu Trưng Nữ vương, đóng đô ở Mê Linh, phong thưởng cho các tướng sĩ, Lê Chân được phong làm “Thánh Chân công chúa” giữ chức “Chương quân binh quyền nội bộ”. Nhận thấy nguy cơ giặc Hán tiếp tục sang xâm lược, Hai Bà Trưng lại giao cho bà về đóng quân ở An Biên (thành phố Hải Phòng ngày nay) với chức “Trấn thủ hải tần” để ngăn chặn quân giặc xâm lược

từ phía Biên Đông. Năm 42, vua Hán sai lão tướng Mã Viện đem quân sang đánh nước ta. Nữ tướng Lê Chân cùng Hai Bà Trưng và các tướng sĩ ra sức chống giặc, nhưng do thế giặc quá mạnh, thành Mê Linh thất thủ, Hai Bà Trưng hi sinh, bà Lê Chân phải rút quân về Lỵ Sơn (xã Thanh Sơn, huyện Kim Bảng, tỉnh Hà Nam ngày nay). Trong một trận huyết chiến với quân giặc ở Lỵ Sơn, sức cùng lực kiệt, nữ tướng Lê Chân đã tử tiết vào ngày 25 tháng Chạp năm 43 (Dương Đình Lập, 2024).

Để ghi nhớ công ơn của bà trong công cuộc bảo vệ Tổ quốc và đặt nền móng cho việc hình thành thành phố Hải Phòng ngày nay, nhân dân làng An Biên đã lập đền Nghè thờ bà, nay thuộc địa giới hành chính quận Lê Chân. Cũng liên quan đến nguồn gốc tục thờ nữ tướng Lê Chân, truyền thuyết khác kể lại rằng, sau khi nữ tướng Lê Chân mất, có người trong làng An Biên mơ thấy bà hiển linh, báo mộng: “Ta vốn tiên nữ trên thiên đình xuống hạ giới, nay đã hết duyên trần phải về châu Thượng đế. Thượng đế ấn phong ta làm thành hoàng, các người nếu mai ra bờ sông thấy vật lạ gì thì rước về mà thờ phụng” (Theo: Bảo tàng Hải Phòng, 2011: 23). Sáng hôm sau, người dân làng An Biên ra bờ sông và thấy một phiến đá trôi ngược dòng nước, bèn lễ tạ, rước về lập đền thờ phụng ở xứ Đồng Mạ (phường An Biên, quận Lê Chân ngày nay) (Vũ Thị Việt Hà, 2018: 21).

2.2. Nơi thờ tự

Nữ tướng Lê Chân được người dân lập đền thờ ở bốn địa phương trong cả nước, những nơi gắn liền với cuộc đời và sự nghiệp của bà, đó là: Quảng Ninh - nơi bà sinh ra và lớn lên; Hải Phòng - nơi khai hoang đất đai, dấy binh chống giặc; Hà Nội - nơi bà lập sới rèn luyện binh sĩ trong quá trình cùng Hai Bà Trưng chống giặc; Hà

Nam - nơi bà tuân tiết để bảo toàn khí tiết sau khi cuộc khởi nghĩa thất bại. Riêng ở Hải Phòng, nữ tướng Lê Chân được người dân thờ ở một số nơi khác nhau như đã đề cập ở trên, nhưng đặc biệt nhất vẫn là đền Nghè - một nơi linh thiêng, có nhiều yếu tố gắn liền với tục thờ này.

Di tích đền Nghè trước đây có tên gọi là An Biên cổ miếu (miếu cổ làng An Biên). Vào thế kỷ XIII, trên đường dẫn quân đi đánh dẹp Chiêm Thành, vua Trần Nhân Tông dừng chân nghỉ ở làng An Biên. Đêm xuống, nhà vua được nữ tướng báo mộng là sẽ âm phụ vận nước, giúp cho nhà vua thắng giặc. Sau khi chiến thắng trở về, vua ban sắc cho bà mỹ hiệu là *Đương cảnh Thành hoàng Nam hải Uy linh Thượng đẳng tôn thần Thánh Chân Công chúa*, sai rước sắc về xã An Biên, huyện An Dương làm lễ, cấp cho xã An Biên 100 quan tiền để sửa sang đền miếu thờ tự (Cổng thông tin điện tử quận Lê Chân, 2023). Cuối thế kỷ XIX, khi người Pháp quy hoạch xây dựng lại thành phố Hải Phòng, miếu được chuyển về địa điểm như hiện nay và được xây dựng tu bổ lớn vào đầu thế kỷ XX mang phong cách kiến trúc triều Nguyễn (Đỗ Xuân Trung, 2019). Đền Nghè thờ nhân vật chính là nữ tướng Lê Chân và thân phụ, thân mẫu của bà (ở hậu cung), ngoài ra, còn thờ cộng đồng các quan, những người giúp sức cùng chinh chiến với nữ tướng Lê Chân (ở gian tiền tế) (Vũ Thị Việt Hà, 2018: 21).

Trong khuôn viên đền Nghè, người dân cũng đặt tòa tứ phủ thờ Mẫu với quy mô không kém ban thờ chính. Đây là một trong những nét nổi bật của thực hành tín ngưỡng thờ Mẫu ở Hải Phòng: sự kết tập các vị nữ thần địa phương vào điện thần tín ngưỡng tứ Phủ (Nguyễn Thị Yên, 2021: 47).

Đền Nghè được xếp hạng Di tích lịch sử cấp quốc gia năm 1975, còn đình An

Biên được công nhận là Di tích kiến trúc nghệ thuật cấp quốc gia năm 2009. Ngoài ra, bên bờ sông Tam Bạc, quận Lê Chân còn có tượng đài nữ tướng Lê Chân được xây dựng và hoàn thành vào cuối năm 2000. Đây là một trong những biểu tượng của thành phố Hải Phòng.

2.3. Nghi lễ thờ cúng và lễ hội truyền thống

Vào các ngày rằm và mùng một hàng tháng, lễ cầu may đầu năm (từ đêm giao thừa đón năm mới), ngày Thánh đản (ngày sinh) mùng 8 tháng 2 âm lịch, ngày hóa 25 tháng Chạp và ngày Khánh hạ (ngày thối trận) 15 tháng 8 âm lịch, nhân dân làng An Biên đến đền Nghè làm lễ thờ cúng, tưởng nhớ vị nữ tướng. Lễ vật dâng cúng ngoài hương, hoa, trà, quả, còn có những loại hải sản và các lễ vật khác nữa, nhưng tuyệt đối không được thiếu ba thứ là tôm, cua và bún, đây là những vật phẩm gắn với sự hi sinh và hiển linh của nữ tướng (Đỗ Xuân Trung, 2019).

Ngày mùng 7 đến mùng 9 tháng 2 âm lịch hàng năm, người dân làng An Biên tổ chức lễ hội đền Nghè (chính hội diễn ra vào đúng ngày Thánh đản mùng 8 tháng 2 âm lịch)¹. Tuy nhiên, do nhiều nguyên nhân khác nhau, có những thời kỳ, lễ hội

¹ Liên quan đến thời gian tổ chức lễ hội, theo một số tài liệu nghiên cứu tác giả đã tham khảo, tùy bối cảnh lịch sử và điều kiện từng thời kỳ, trước đây lễ hội đền Nghè thường được tổ chức từ ngày 8-10 tháng 2 âm lịch, hoặc từ ngày 7-9 tháng 2 âm lịch, tuy nhiên chính hội vẫn là ngày Thánh đản mùng 8 tháng 2 âm lịch. Nhưng cũng có thời điểm lễ hội truyền thống nữ tướng Lê Chân (tên gọi mới của lễ hội đền Nghè) không được tổ chức vào đúng ngày Thánh đản mà được tổ chức trước đó, chẳng hạn năm 2013, Ủy ban nhân dân quận Lê Chân lại tổ chức lễ hội vào ngày 5-7 tháng 2 âm lịch. Những năm gần đây, lễ hội truyền thống nữ tướng Lê Chân thường được tổ chức từ ngày 7-9 tháng 2 âm lịch (Xem thêm: Lễ hội.info, 2013).

đền Nghè không được tổ chức thường xuyên hoặc quy mô tổ chức hạn hẹp, hay công tác tổ chức chưa được bài bản, hệ thống. Từ năm 2011 đến nay, Ủy ban nhân dân quận Lê Chân đã phối hợp với Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch Hải Phòng (nay là Sở Văn hóa, Thể thao Hải Phòng) khôi phục những nét văn hóa truyền thống xưa của làng An Biên, đưa lễ hội đền Nghè (với tên gọi mới là lễ hội truyền thống nữ tướng Lê Chân) trở thành một lễ hội được tổ chức định kỳ hằng năm. Năm 2016, lễ hội truyền thống nữ tướng Lê Chân đã được Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch công nhận là Di sản văn hóa phi vật thể cấp quốc gia. Nhìn chung, lễ hội truyền thống nữ tướng Lê Chân ít nhiều đã có sự biến đổi so với lễ hội đền Nghè trước đây ở một vài khía cạnh để phù hợp hơn với bối cảnh hiện đại. Tuy nhiên, về mặt tổng thể, công tác tổ chức lễ hội truyền thống nữ tướng Lê Chân cơ bản vẫn giữ được những nét cổ truyền như xưa với phần lễ và phần hội như sau:

Phần lễ: Đầu tiên, vào ngày mùng 7 tháng 2 (âm lịch), Ban tổ chức lễ hội làm lễ Cáo yết để báo cáo nữ tướng về việc cho phép khai hội. Nghi lễ này do đại diện lãnh đạo quận Lê Chân, lãnh đạo Sở Văn hóa, Thể thao Hải Phòng, Ban quản lý di tích tiến hành dâng lễ và báo cáo. Tiếp đến, sáng ngày mùng 8 tháng 2 (âm lịch), các hoạt động tế, lễ, dâng hương tưởng nhớ và tri ân công đức nữ tướng được diễn ra tại di tích đền Nghè và đình An Biên. Đây là phần nghi lễ thu hút sự quan tâm, nhiệt tình tham gia của nhiều đội tế tại địa phương như đội tế nữ quan Lê Chân, đội tế nữ quan Hồng Bàng, hay các đội tế đến từ các tỉnh Thái Bình, Nam Định, Hà Nam, Quảng Ninh... Cùng với nghi lễ tế là lễ rước. Lễ rước có sự tham gia của hai

đoàn rước xuất phát từ hai địa điểm khác nhau: đoàn rước thứ nhất xuất phát từ đền Nghè; đoàn rước thứ hai xuất phát từ đình An Biên. Cả hai đoàn đều có sự tham gia của hàng trăm người đến từ các phường trong quận Lê Chân theo đúng nghi lễ, với trang phục truyền thống (áo nâu, áo the, áo lương...) kèm theo cờ tổ quốc, đội cờ hội (cờ thần), các dàn bát âm, đội sanh tiền, dàn bát biểu, chấp kích, kiệu hoa, lọng che, kiệu võng, đoàn tế nam quan, nữ quan... Các đoàn rước qua các tuyến phố, sau đó về tập trung ở khu vực tượng đài nữ tướng Lê Chân. Khi hai đoàn rước đến khu vực tượng đài nữ tướng Lê Chân là lúc khai mạc lễ hội. Lúc này, đại diện lãnh đạo quận Lê Chân đánh trống khai mạc hội, tiếp đến là lễ dâng hương của các đơn vị tham gia chương trình lễ hội. Phần diễn văn khai mạc được chuẩn bị theo lệ cổ, trong đó gồm: lễ đọc chúc; lễ nghi đọc chúc vị tiên (Mạnh bái, lãnh đạo quận đọc và phụ lễ tiến lên trước hương án); chuyển chúc: phụ lễ lấy chúc văn; Mạnh bái lễ và đưa cho người đọc; phần chúc (đốt chúc văn); bình thân phục vị (3 vị về vị trí ban đầu); lễ tạ nữ tướng cúc cung bái (đọc lễ tạ và hóa chúc) (Xem thêm: Vũ Thị Việt Hà, 2018: 24-25).

Phần hội: Sau phần lễ là phần hội với các hoạt động văn hóa, văn nghệ, thể thao phong phú. Ở khu vực tượng đài nữ tướng Lê Chân sẽ diễn ra phiên chợ quê tái hiện không gian chợ làng Ven xưa với các sản vật, ẩm thực mang đậm đặc trưng của vùng biển,... Tại sân Trung tâm Thông tin, Triển lãm và Điện ảnh thành phố có các hoạt động giải trí như: cờ người, pháo đất, kéo co, hội thi chim chào mào, múa lân sư rồng... Tại khu vực đền Nghè, đình An Biên sẽ có văn nghệ dân gian như: hát chèo, hát văn, múa rối, thư pháp, hội thi

hoa thủy tiên... Ngoài ra, trên địa bàn quận còn có các hoạt động hưởng ứng lễ hội như các giải bóng đá nam; giải cầu lông, bóng bàn mở rộng... (Ủy ban nhân dân quận Lê Chân, 2023: 1-12).

Lễ hội truyền thống nữ tướng Lê Chân không tách rời tục thờ nữ tướng Lê Chân và là một trong những hoạt động tâm linh ý nghĩa, nét đẹp văn hóa của cư dân thành phố Hải Phòng nói riêng và cả nước nói chung.

3. Giá trị của tục thờ nữ tướng Lê Chân

Tục thờ nữ tướng Lê Chân đã trở thành một phần không thể thiếu trong đời sống tâm linh của người dân Hải Phòng qua bao thế hệ bởi nó chứa đựng nhiều giá trị ở các góc độ khác nhau.

Chứa đựng giá trị lịch sử: Nữ tướng Lê Chân là một nhân vật có thật, gắn liền với cuộc khởi nghĩa Hai Bà Trưng vào thế kỷ thứ nhất. Việc thờ cúng hay tổ chức lễ hội truyền thống nữ tướng Lê Chân đã góp phần giáo dục người dân về lịch sử cha ông, lòng biết ơn và niềm tự hào dân tộc. Hơn nữa, qua tục thờ này, người dân Hải Phòng càng hiểu hơn về nữ tướng Lê Chân - người tạo nên móng cho lịch sử hình thành và phát triển của thành phố Hải Phòng hiện nay.

Đáp ứng nhu cầu tâm linh của người dân: Với vai trò là thành hoàng đất cảng, nữ tướng Lê Chân luôn được người dân Hải Phòng coi như vị phúc thần. Việc người dân thực hành nghi lễ tại đền Nghè, đình An Biên vào ngày rằm, mùng một, các dịp lễ trong năm hay tham gia lễ hội nữ tướng Lê Chân sẽ giúp họ có thêm niềm tựa tâm linh, vững vàng về tinh thần để vượt qua khó khăn, thử thách trong cuộc sống, đặc biệt là những người sống ở vùng ven biển nơi đầu sóng, ngọn gió.

Góp phần gia tăng tính cổ kết cộng đồng: Tục thờ nữ tướng Lê Chân đã góp

phần gia tăng tính cổ kết cộng đồng qua việc chính quyền và người dân xây dựng, tu bổ nơi thờ tự, thực hành các nghi lễ thờ cúng hay cùng nhau tổ chức lễ hội truyền thống nữ tướng Lê Chân, đặc biệt là phần tế lễ, ngoài các đội tế lễ ở Hải Phòng, còn có các đội tế lễ đến từ các tỉnh thành lân cận đã tạo nên những nét đa dạng trong giao lưu văn hóa giữa các địa phương. Hơn nữa, lễ hội này còn thu hút sự tham gia của người dân Hải Phòng và du khách thập phương, tạo nên sự gắn kết giữa các cộng đồng với nhau.

Là tài sản văn hóa của dân tộc: Ngoài giá trị về kiến trúc, trong di tích văn hóa - lịch sử đền Nghè còn bảo tồn được một hệ thống di vật, cổ vật có giá trị như bia thần tích, voi đá, ngựa đá, khánh đá, sập đá... Ở đây còn lưu giữ hệ thống câu đối, đại tự bằng chất liệu gỗ, khắc chữ Hán Nôm, có niên đại trên 100 năm, được trang trí chạm khắc tinh xảo, sơn thếp lộng lẫy và bốn sắc phong cổ mang niên hiệu Thành Thái năm thứ nhất (1889), năm thứ 14 (1902), niên hiệu Duy Tân năm thứ 3 (1909), năm thứ 5 (1911) (Nguyễn Thị Thu Hằng, 2022: 25).

Bên cạnh đó, các nghi lễ, các bước tiến hành trong quy trình tổ chức lễ hội truyền thống nữ tướng Lê Chân cũng được coi là những di sản văn hóa có giá trị cần được gìn giữ. Hơn nữa, lễ hội nữ tướng Lê Chân chính là môi trường để bảo tồn và phát huy các trò chơi dân gian như kéo co, nhảy dây, pháo đất hay các loại hình nghệ thuật dân gian (như hát chèo, hát văn, múa rối,...).

Góp phần phát triển kinh tế du lịch: Di tích đền Nghè, đình An Biên hay khu vực tượng đài nữ tướng Lê Chân là những điểm tham quan du lịch văn hóa tâm linh hết sức ý nghĩa đối với du khách khi đến Hải Phòng. Du khách có thể thoải mái đi

lễ, chiêm bái thánh tượng và kết hợp trải nghiệm các điểm đến khác trong thành phố. Nổi bật nhất vẫn là lễ hội truyền thống nữ tướng Lê Chân được tổ chức sau dịp Tết Nguyên đán, đây là thời điểm phù hợp để các du khách thập phương, cơ quan, đoàn thể tổ chức đi lễ, du xuân đầu năm.

4. Một số đề xuất bảo tồn và phát huy giá trị của tục thờ nữ tướng Lê Chân hiện nay

Tục thờ nữ tướng Lê Chân mang những giá trị to lớn như giá trị lịch sử, giá trị tâm linh, giá trị cổ kết cộng đồng, giá trị kinh tế - du lịch... Tuy vậy, các hoạt động liên quan đến tổ chức thực hành tín ngưỡng này vẫn còn tồn tại một số bất cập như: Công tác tuyên truyền về việc nâng cao ý thức của người dân trong bảo tồn và phát huy giá trị của tục thờ nữ tướng Lê Chân chưa thường xuyên, hình thức chưa đa dạng, phong phú; không gian vui chơi quanh khu vực tượng đài nữ tướng Lê Chân còn hạn hẹp, nhất là khu vực tổ chức Lễ khai mạc có diện tích nhỏ, chưa đáp ứng được lượng lớn nhu cầu của người dân địa phương và du khách tham gia... (Vũ Thị Việt Hà, 2018: 55).

Tại hai bên cổng đền Nghè, trong những ngày lễ tết người dân thường tập trung kinh doanh, buôn bán hoa quả, trông xe trái phép, làm ảnh hưởng đến mỹ quan di tích, an ninh trật tự và an toàn giao thông. Công tác quảng bá hoạt động du lịch tâm linh chưa thực sự hiệu quả, khách đến tham quan di tích và tham gia lễ hội vẫn chủ yếu là khách nội địa, số lượng khách quốc tế còn ít; đội ngũ hướng dẫn viên là cán bộ Phòng Nghiệp vụ và quản lý của Bảo tàng Hải Phòng chưa có kiến thức chuyên sâu về tín ngưỡng;... (Nguyễn Thị Thu Hằng, 2022: 26). Bên cạnh đó, an toàn vệ sinh quanh khu di tích chưa được đảm bảo, hiện

tượng chen lấn hay sử dụng nhang đèn, vàng mã của người dân khi đi lễ còn phổ biến, dẫn đến nguy cơ mất an toàn cháy nổ, ô nhiễm môi trường...

Từ thực tế đó, để bảo tồn, phát huy những giá trị tốt đẹp của tục thờ và khắc phục những vấn đề còn tồn tại trong công tác tổ chức thực hành tín ngưỡng này, cần thực hiện một cách hiệu quả và đồng bộ các giải pháp sau:

(i) Nâng cao vai trò của cộng đồng trong việc bảo tồn và phát huy giá trị tục thờ nữ tướng Lê Chân

Tục thờ nữ tướng Lê Chân đã gắn liền với đời sống tinh thần của người dân Hải Phòng từ lâu đời và chứa đựng nhiều giá trị tốt đẹp trong tâm thức của họ. Do đó, việc nâng cao vai trò của người dân trong giữ gìn giá trị, tầm quan trọng của tục thờ nữ tướng Lê Chân là rất thiết thực và ý nghĩa trong bối cảnh hiện nay. Cần tuyên truyền, giáo dục người dân, đặc biệt là giới trẻ qua các văn bản, các hội nghị, tọa đàm hay các phương tiện thông tin đại chúng... để thông tin về nguồn gốc, lịch sử đền Nghè, đình An Biên, về tục thờ nữ tướng Lê Chân cũng như các quy định về việc bảo tồn các di sản văn hóa gắn với tục thờ này. Ngoài ra, cần khuyến khích người dân tham gia trực tiếp hay giám sát công tác quản lý di tích, công tác tổ chức lễ hội để họ thấy được quyền làm chủ, quyền bảo vệ, quyền thụ hưởng văn hóa và trân quý hơn những giá trị tốt đẹp của tục thờ này.

(ii) Chính sách, công tác quản lý nhà nước

Chính quyền thành phố Hải Phòng, trực tiếp là Ủy ban nhân dân quận Lê Chân, cần đề ra chính sách bảo tồn và phát huy những giá trị của tục thờ nữ tướng Lê Chân như xây dựng đề án bảo tồn và phát huy giá trị tục thờ; nâng cao chuyên môn nghiệp

vụ, có chế độ đãi ngộ cho những người làm công tác quản lý văn hóa; cần có cơ chế phối hợp chặt chẽ giữa chính quyền, nhân dân và Ban quản lý di tích đền Nghè, đình An Biên trong các hoạt động liên quan đến tục thờ.

Để quản lý tốt công tác tổ chức lễ hội truyền thống nữ tướng Lê Chân, các cơ quan và cán bộ quản lý văn hóa ở Hải Phòng cần hiểu rõ hơn về quy trình tổ chức, đặc thù, tính chất của lễ hội và cần có những văn bản hướng dẫn người dân thực hiện theo đúng quy định.

(iii) Bảo tồn di sản văn hóa liên quan đến tục thờ nữ tướng Lê Chân

Đền Nghè, đình An Biên, tượng đài nữ tướng Lê Chân - biểu tượng của thành phố Hải Phòng là những công trình kiến trúc văn hóa quý giá cần được quan tâm, gìn giữ. Bên cạnh đó, các cổ vật, di vật, sắc phong của triều đình phong kiến ở đền Nghè là những di sản văn hóa vật thể có giá trị về lịch sử và khoa học. Do đó, chính quyền địa phương, các sở, ban, ngành và các nhà quản lý văn hóa Hải Phòng cần thường xuyên kiểm kê, kiểm tra hiện trạng các di sản văn hóa trên, có phương án bảo tồn, phục cổ phù hợp, kịp thời theo đúng quy định của Nhà nước.

Bên cạnh đó, công tác bảo tồn các di sản văn hóa phi vật thể như nghi lễ thờ cúng nữ tướng Lê Chân, hay các loại hình nghệ thuật và trò chơi dân gian trong lễ hội cũng cần được quan tâm đúng mức.

(iv) Tăng cường hoạt động du lịch, quảng bá về tục thờ nữ tướng Lê Chân

Để phát triển hoạt động du lịch văn hóa tâm linh gắn với tục thờ nữ tướng Lê Chân, trước tiên, cần chỉnh trang sạch đẹp môi trường cảnh quan khu di tích đền Nghè, đình An Biên. Nâng cao chất lượng dịch vụ của các nhà hàng, khách sạn, cửa hàng đồ

lễ trong khu vực.

Hiện nay, khuôn viên di tích đền Nghè còn khá nhỏ hẹp, chật chội, nằm trong khu dân cư đông đúc và gần các trường học. Điều đó đã ảnh hưởng đến tầm vóc và giá trị của di tích. Vì vậy, cần mở rộng khuôn viên di tích đền Nghè cũng như các tuyến đường giao thông đi đến các di tích; xây dựng thêm các khu vực phụ trợ phù hợp với yêu cầu của thời đại như nhà trưng bày di tích, nhà tiếp khách, quầy lưu niệm, nơi trông giữ xe; xây dựng sản phẩm du lịch đặc trưng... liên quan đến tục thờ để thu hút du khách và nâng cao vị thế của di tích (Nguyễn Thị Thu Hằng, 2022: 28). Ngoài ra, chính quyền, Ban quản lý di tích, Ban tổ chức lễ hội cần khuyến khích, tạo điều kiện cho các công ty du lịch xây dựng các tour du lịch tâm linh có điểm đến là đền Nghè, đình An Biên và quảng trường nữ tướng Lê Chân, tập trung vào dịp lễ hội truyền thống nữ tướng Lê Chân để du khách có cơ hội trải nghiệm không khí lễ hội một cách đầy đủ nhất.

5. Kết luận

Nữ tướng Lê Chân - vị anh hùng dân tộc có thật trong lịch sử đã được người dân linh thiêng hóa, tôn vinh thành Thánh Mẫu Lê Chân, Thành hoàng đất cảng Hải Phòng và thờ phụng suốt gần 2000 năm qua. Nữ tướng Lê Chân cũng được coi là biểu tượng sáng ngời về lòng yêu nước, ý chí quật cường, phẩm chất trung hậu, đảm đang của người phụ nữ Việt Nam.

Chứa đựng những giá trị tốt đẹp như giá trị lịch sử, đáp ứng nhu cầu tâm linh, cổ kết cộng đồng, là môi trường bảo tồn các trò chơi dân gian và các loại hình nghệ thuật truyền thống (qua việc tổ chức lễ hội truyền thống nữ tướng Lê Chân)..., tục thờ nữ tướng Lê Chân đã trở thành vốn văn hóa vô giá của dân tộc cần được gìn giữ và phát

huy kịp thời với những giải pháp hiệu quả, phù hợp với bối cảnh xã hội hiện nay □

Tài liệu tham khảo

1. Bảo tàng Hải Phòng (2011), *Nữ tướng Lê Chân trong tâm thức người dân Hải Phòng*, Nxb. Hải Phòng, Hải Phòng.
2. Cổng thông tin điện tử quận Lê Chân (2023), *Di sản văn hóa phi vật thể quốc gia - Lễ hội truyền thống nữ tướng Lê Chân*, <https://lechan.haiphong.gov.vn/di-san-van-hoa/di-san-van-hoa-phi-vat-the-quoc-gia-le-hoi-truyen-thong-nu-tuong-le-chan-582747>
3. Vũ Thị Việt Hà (2018), *Quản lý lễ hội nữ tướng Lê Chân, quận Lê Chân, thành phố Hải Phòng*, Luận văn Thạc sĩ Quản lý văn hóa, Trường Đại học Sư phạm Nghệ thuật Trung ương, Hà Nội.
4. Nguyễn Thị Thu Hằng (2022), “Giải pháp nâng cao chất lượng hoạt động bảo tồn và phát huy giá trị di tích đền Nghè, quận Lê Chân, thành phố Hải Phòng”, *Tạp chí Giáo dục Nghệ thuật*, số 43, tr. 25-29.
5. Võ Thị Hoàng Lan (2021), *Văn hóa dân gian biển đảo vùng Bắc Bộ*, Nxb. Quân đội nhân dân, Hà Nội.
6. Dương Đình Lập (2024), “Nữ tướng của cuộc khởi nghĩa Hai Bà Trưng”, Nguyệt san Sự kiện và Nhân chứng, *Báo Quân đội nhân dân online*, <https://sknc.qdnd.vn/chuyen-xua-nay/nu-tuong-cua-cuoc-khoi-nghia-hai-ba-trung-503273>
7. Lễ hội.info (2013), *Lễ hội đền Nghè tưởng nhớ công ơn nữ tướng Lê Chân tại Hải Phòng*, <http://lehoi.info/hai-phong/le-hoi-den-nghe-tuong-nho-cong-on-nu-tuong-le-chan-tai-hai-phong-7r>
8. Lê Hồng Lý (1978), “Người anh hùng Lê Chân và hội đền Nghè”, *Tạp chí Văn hóa Dân gian*, số 4, tr. 60-63.
9. Đỗ Xuân Trung (2019), “Lễ dâng hương Đền Nghè đêm 30 Tết”, *Báo An ninh Hải Phòng online* ngày 12/11/2024, <http://anhp.vn/le-dang-huong-den-nghe-dem-30-tet-d24155.html>
10. Ủy ban nhân dân quận Lê Chân (2023), *Kế hoạch số 302/KH-UBND ngày 20/12/2023 về việc Tổ chức Lễ hội truyền thống Nữ tướng Lê Chân năm 2024*, Hải Phòng, tr. 1-12.
11. Nguyễn Thị Yên (2021), “Tín ngưỡng thờ Mẫu của người Việt ở Hải Phòng”, *Tạp chí Dân tộc học*, số 3, tr. 41-48.